

LABOR et EDUCATIO

nr 5/2017

Joanna Pękala
Uniwersytet Warszawski

Stefan T. Kwiatkowski, Dominika Walczak (red.),
Kompetencje interpersonalne w pracy współczesnego nauczyciela, Warszawa 2017, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, ISBN 978-83-64953-76-7, ss. 288

Kompetencje interpersonalne to jedne z najczęściej wymienianych umiejętności współczesnego pracownika. Dlaczego? Merytoryczna wiedza i sprawności związane ze specyfiką danej profesji nie są elementami wystarczającymi, by praca była efektywna, a co najważniejsze – satysfakcjonująca. Coraz więcej też mówi się o wypaleniu zawodowym (por. Mańkowska 2017, Stawiariska 2016, Tucholska 2009), a autorzy wskazują na doskonalenie sprawności interpersonalnych jako najistotniejszy czynnik zapobiegający temu zjawisku. W monografii pod tytułem *Kompetencje interpersonalne w pracy współczesnego nauczyciela* problem umiejętności potrzebnych do wykonywania nauczycielskiej profesji został ukazany z różnych perspektyw. Autorzy podkreślają wartość współpracy pedagogów zarówno z rodzicami uczniów, jak i z innymi dorosłymi podmiotami związanymi z edukacją. Zwracają też uwagę na znaczenie wsparcia, jakiego potrzebują nauczyciele, by następnie sami mogli udzielać pomocy uczniom i ich rodzinom.

Spośród dziewiętnastu artykułów zawartych w recenzowanej książce wybrałam cztery, które postanowiłam w tym miejscu szerzej omówić. Mój wybór padł właśnie na te opracowania ze względu na fakt, iż reprezentują temat w sposób oryginalny i w pewnym sensie nietypowy.

W artykule: *Studia pedagogiczne w percepcji współczesnych studentów w kontekście pytań o edukacyjne konsekwencje wpływu neoliberalnej kultury*

konsumpcji zwrócono uwagę na pierwsze doświadczenia nauczycieli, a więc na znaczenie przygotowania do pracy w zawodzie. Jednakże podejście autorki dalekie jest od typowego ujęcia tego tematu. Dorota Jankowska zastanawia się nad sposobem postrzegania studiów pedagogicznych przez osoby, które decydują się na tego typu kształcenie. Zwraca uwagę na fakt, iż w kulturze konsumpcji powody, dla których młodzi ludzie wybierają studia przygotowujące do zawodu nauczyciela, mogą mieć wiele wspólnego z ideologią konsumpcyjną. Wniosek ten jest zaskakujący – wydaje się, iż same zainteresowania pedagogiczne stoją w sprzeczności z tego typu postawami. Tymczasem, jak udowadnia autorka, wśród pobudek do podjęcia studiów na kierunkach pedagogicznych można wymienić chociażby chęć zdobywania kolejnych dyplomów dla zwiększenia własnych szans na rynku pracy. Winą za takie instrumentalne podejście Jankowska nie obarcza jedynie studentów. Podkreśla, iż zgoda na podział przygotowania przyszłych nauczycieli na studia I i II stopnia doprowadził do sytuacji swoistej mozaiki w kształceniu pedagogów. Podczas jednolitych, pięcioletnich studiów magisterskich studenci dawniej mieli czas na refleksję i zweryfikowanie własnego wyboru. Obecnie na studiach II stopnia część z nich doświadcza swoistych powtórzeń programowych (studenci z wcześniejszym przygotowaniem pedagogicznym), a pozostali mają niewystarczające przygotowanie do odbioru przekazywanych treści. I w ten sposób już sam początek pedagogicznej drogi zawodowej może obfitować w braki w doskonaleniu kompetencji potrzebnych do wykonywania przyszłej profesji.

Interesujący wkład w podjęte rozważania należy również do autorki tekstu dotyczącego wsparcia udzielanego bądź raczej nieudzielanego nauczycielom. Wanda Drózka w artykule „*Nauczyciel wspierany*” a *realia pracy zawodowej* pisze o potrzebach nauczycieli, a swoje wnioski opiera na analizach ich pamiętników. Interesująca wydaje się ogromna perspektywa spojrzenia – obecne badania są powtórzeniem podobnych sprzed 25 lat. Podobnie jak w poprzednich latach, nauczyciele narzekają na brak zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa – jednej z najbardziej podstawowych potrzeb człowieka. Dzieje się tak ze względu na niski status materialny i niepewną sytuację w oświacie. Coraz wyraźniej zarysowują się też problemy nauczycieli w kontaktach z rodzicami uczniów i niski status zawodu dodatkowo wzmocniany przez doniesienia medialne. Wydaje się, że doskonalenie kompetencji interpersonalnych nawet jeśli nie może stanowić remedium na wymieniane powyżej problemy, znacznie ułatwiłoby pracę pedagogiczną. Niestety, jak wynika z badań autorki, nauczyciele nie mają tak szerokiego dostępu do możliwości doksztalcenia, jak się powszechnie ocenia. Wielu z nich (szczególnie na ten problem zwracali uwagę mieszkańcy wsi i małych miast) mówi o wysokich kosztach kursów i braku pośród szkoleń takich, które byłyby adekwatne w stosunku do ich potrzeb.

Kolejny tekst różni się od pozostałych w recenzowanym zbiorze. Dopuszczenie do głosu nauczyciela – praktyka wydaje się bardzo dobrą decyzją redak-

torów naukowych niniejszej publikacji. Wioletta Krzyżanowska w swoim artykule *Nauczyciel, przyjaciel, marzyciel. Kompetencje nauczyciela okiem praktyka* zaprasza czytelnika do podróży po szkole, w której w 2007 roku została mianowana dyrektorką. Opowiada o żmudnej pracy związanej z tworzeniem nowego, pasującego do zamysłu innowacyjnej szkoły zespołu nauczycieli. Dzieli się z nami wiedzą oraz doświadczeniem płynącym z procesu rekrutacji i późniejszych obserwacji swoich pracowników. Wymienia kompetencje, które według niej są kluczowe i gwarantują sukces nauczyciela w postaci dobrej współpracy z uczniami, rodzicami i innymi nauczycielami. Są to: umiejętność zaprezentowania siebie, fachowość w pracy rozumiana jako znajomość i umiejętność wykorzystania najnowszych trendów dydaktycznych i merytorycznych związanych z nauczaniem przedmiotem oraz intuicja. Autorka sama podkreśla jednak, że te kompetencje, które w procesie rekrutacji pracowników uznała za istotne, były tylko bazą do dalszej pracy. Pani dyrektor zależało, aby szkoła zarządzana przez nią przestała być miejscem organizowania uczniom nauki bez ich udziału w procesie planowania. Opisała metodę Zielonego Ołówka stosowaną przez jej zespół – zamiast zaznaczać uczniom błędy w ich pracach, nauczyciele podkreślają to, co zostało wykonane dobrze. Według autorki skutkuje to wzrostem pozytywnej samooceny u dzieci i utrwalaniem się dobrych rozwiązań. Szkoła ponadto pracuje metodą projektu, a prace domowe zamieniono na dodatkowe zadania wykonywane w dłuższym okresie czasu i raczej jedynie z własnej inicjatywy ucznia. Z powyższych rozważań wyłania się nauczyciel, którego kompetencje interpersonalne wydają się być podstawą jego warsztatu pracy. Jak wynika z refleksji, którymi dyrektorka szkoły dzieli się z czytelnikiem, w jej szkole takie kompetencje nauczyciele starają się również doskonalić w uczniach.

W recenzowanej monografii jest wiele tekstów, które warto omówić. Na koniec chciałabym jeszcze wspomnieć o artykule *Takt pedagogiczny we współpracy nauczycieli klas integracyjnych* autorstwa Jarosława Michalskiego, który dotyczy zupełnie innego niż pozostałe teksty aspektu kompetencji interpersonalnych nauczyciela. Autor w swoich rozważaniach wiele miejsca poświęca kategorii taktu pedagogicznego, który definiuje jako „nośnik intuicji, myślenia, działania i szacunku” (Michalski, s. 267). To bardzo innowacyjne podejście do tego zagadnienia. Michalski zwraca uwagę na komponenty tej, wydawałoby się, niemierzalnej cechy i wykazuje jej kompetencyjny charakter, dookreśla ją. Autor opisuje praktyczne przejawy taktu pedagogicznego, które jego zdaniem wyraźnie wybrzmiewają w języku nauczyciela. Wykazuje użyteczność komunikatów „ja” przeciwstawiając je dyrektywnym formom języka. Zdaniem autora tego typu wypowiedzi nauczyciela skierowane bezpośrednio w stronę uczniów budują ich samoocenę, upewniają o jego życzliwej postawie. W klasach integracyjnych, w których uczą się dzieci z różnorodnymi niepełno sprawnościami, jest to wyjątkowo ważne. Jednakże takt pedagogiczny nie ogranicza się tylko do umiejętności językowych nauczyciela i jego stosunku względem uczniów.

Michalski pisze również o współpracy nauczycieli prowadzących klasę integracyjną. Zauważa, że sam termin nauczyciel wspomagający używany dla określenia pedagoga specjalnego, zaciemnia prawdziwy obraz tej profesji pedagogicznej. Może to rodzić pewne problemy we wspólnej pracy nauczycieli, której podstawą jest dzielenie się refleksjami, planowanie i projektowanie pracy dokonywane w porozumieniu oraz interpretacja diagnoz psychopedagogicznych i wprowadzanie w życie ich wyników. Autor czyni pedagogiczną pokorę podstawą wzajemnych stosunków współpracujących nauczycieli. Jest to kategoria, do której tak niechętnie wraca się we współczesnej literaturze przedmiotu, a którą tak często omawiano w starszych tekstach pedeutologicznych (por. Grzegorzewska, Dawid, Piramowicz). Nie chodzi w tym miejscu o fałszywe uniżenie, czy wzmacnianie problemów z osobistą samooceną, ale o „pochylenie się” (Grün za: Michalski 2017 s. 269). To pochylenie się jest zawsze ku czemuś, nad czymś lub kimś, w stosunku do kogoś. Zakłada nie tylko tolerowanie czyjogoś stanowiska w danej sprawie, ale czasem wręcz przyjęcie cudzego punktu widzenia za słuszniejszy, może nawet po rozważeniu włączenie go we własne struktury poznawcze lub system wartości. Pokora i takt pedagogiczny to dwie kompetencje nieczęsto wymieniane pośród innych wymagań względem nauczycieli, więc tym bardziej warto podkreślić fakt, iż zostały omówione w niniejszym artykule.

Prezentowana monografia jest warta polecenia szerszemu gronu czytelników ze względu na zróżnicowany charakter tekstów w niej zawartych. Znajdują się tam artykuły napisane przez naukowców zajmujących się tematyką psychologiczną, socjologiczną i pedagogiczną, zamieszczono w niej również tekst autorstwa praktyka pedagogicznego – dyrektora jednej z polskich szkół. Kategoria kompetencji interpersonalnych i ich roli w pracy nauczycieli została potraktowana w sposób różnorodny, a często nawet nietuzinkowy, o czym świadczą poszerzone analizy takich kategorii jak: etyka troski (Joanna Madalińska-Michalak), kultura pokoju (Agnieszka Piejka), czy wreszcie self-adwokatura i takt pedagogiczny (Jarosław Michalski). Trafny dobór tematyki tekstów sprawił, iż recenzowana monografia jawi się jako bardzo aktualna, porusza bowiem wiele współczesnych problemów pośrednio lub bezpośrednio związanych z relacjami interpersonalnymi w środowisku szkolnym i można by rzec – wokół niego.

Książka *Kompetencje interpersonalne w pracy współczesnego nauczyciela* stanowi kolejny, istotny głos w tak burzliwie toczących się obecnie dyskusjach na temat pracy nauczycieli i działalności placówek edukacyjnych. Zdaje się wpisywać w dyskurs definiujący osobę nauczyciela przez to kim jest, a nie za pomocą efektów jakie osiąga. To ważne stanowisko przy dzisiejszym, nieco instrumentalistycznym traktowaniu kształcenia i jego podmiotów, dlatego warto zarekomendować niniejszą publikację jako wartościową lekturę dla wszystkich osób odpowiedzialnych za kształt obecnej i przyszłej edukacji w Polsce.

Literatura przedmiotu

- Dawid J. W. (2002). *O duszy nauczycielstwa*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Grzegorzewska M. (2000). *Listy do Młodego Nauczyciela*. Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Mańkowska B. (2017). *Wypalenie zawodowe*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Piramowicz G. (1988). *Powinności nauczyciela*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Stawiarska P. (2016). *Wypalenie zawodowe w perspektywie wyzwań współczesnego świata*. Warszawa: Difin.
- Tucholska S. (2009). *Wypalenie zawodowe u nauczycieli: psychologiczna analiza zjawiska i jego osobowościowych uwarunkowań*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

